

TENDINȚE NEOCLASICE ȘI POLISTILISTICE ÎN LUCRAREA *BACH FOR ALL TIMES* DE GHEORGHE NEAGA

NEOCLASSICAL AND POLYSTYLITICAL TRENDS IN THE COMPOSITION
BACH FOR ALL TIMES BY GHEORGHE NEAGA

CRISTINA PARASCHIV,
conferențiar universitar interimar,
Academia de Muzică, Teatru și Arte Plastice

HRISTINA GAJIM,
lector, masterandă,
Academia de Muzică, Teatru și Arte Plastice

Gheorghe Neaga este un remarcabil compozitor din Republica Moldova din a doua jumătate a secolului XX. Creația sa este marcată de libertatea utilizării limbajului muzical, diverselor tehnici componistice folosite nu ca un scop în sine, ci ca una din condițiile esențiale pentru crearea unor concepții artistice originale. "Bach for all times" este una din lucrările sale pentru două pianouri, fiind scrisă în 2003 în ultimii ani ai vieții sale, aflându-se în America. Aceasta creație nu a fost elucidată în nici un studiu muzicologic, articolul în cauză fiind prima încercare de analiză a lucrării. Prin însăși denumirea sa - "Bach pentru toate timpurile", această lucrare declară folosirea de către compozitor a elementelor polistilistice și neobaroco. În ce măsură și prin ce mijloace creează Gheorghe Neaga un context polistilistic și cum anume abordează creația lui Bach – ar fi întrebările la care am dori să găsim răspunsuri în articolul de mai jos.

Cuvinte-cheie: *Gheorghe Neaga, J.S. Bach, lucrare pentru două pianouri, neoclasicism, polistilistica, citat, sublimare, dedicație.*

Gheorghe Neaga is a remarkable Moldovan composer of the second half of the 20th century. His creation is marked by a free use of musical language, various compositional techniques used not as an end in itself, but as one of the essential terms for creating original artistic concepts.

"Bach for all times" is one of his compositions for two pianos written in 2003 during the last years of his life when he lived in America. This creation has never been elucidated in any musicological study, so we are the first who are trying to analyze it. By its name – "Bach for all times" – this composition shows that the composer use polystylistical and neo-baroque elements. To what extent and by what means does Gheorghe Neaga create a polystylistical context and how does he address to Bach's creation – these are the questions to which we tried to find answers in the article below.

Keywords: *Gheorghe Neaga, J.S. Bach, works for two pianos, neoclassicism, polystylistics, quote, sublimation, dedication.*

Arta muzicală în secolul XX se prezintă ca o structură complexă și multilaterală, grație apariției multiplelor fenomene artistice, ce au contribuit considerabil la îmbogățirea comorii spirituale a omenirii. Creația componistică se încadrează perfect în contextul artistic al secolului XX, aceasta fiind prezentată prin diverse curente stilistice, uneori chiar diametral opuse.

Este de menționat că anume în perioada respectivă apar creatori de artă cu poziții artistice diverse din punct de vedere componistic. Pe de o parte sunt compozitori care s-au evidențiat prin transfigurarea radicală a muzicii, prin delimitarea ei de trecut și de realizările ei anterioare. Pe de

altă parte se impun iluștri maștri care prin creația lor au urmărit un scop contrar - continuarea tradițiilor începute de către predecesori.

În Basarabia dezvoltarea artei muzicale a urmat în mod firesc aceste două căi. Alături de inovatorii radicali, care au transformat în mod esențial muzica, negând tradițiile de secole, deosebim și autori celebri, care prin creația lor au contribuit la urmarea tradițiilor evoluției muzicii naționale. Printre acești autori se evidențiază și compozitorul eminent Gheorghe Neaga – personalitate marcantă, de valoare a culturii muzicale basarabene din a doua jumătate a secolului XX, care a adus o contribuție însemnată în dezvoltarea muzicii naționale.

Lucrarea *Bach for all times* este o creație pentru două pianе, scrisă în anul 2003, pe când compozitorul se afla deja în America, unde și-a petrecut ultimii ani din viață. Prin însăși denumirea sa, această lucrare declară folosirea de către compozitor a elementelor polistilistice și neobaroco. În ce măsură și prin ce mijloace creează Gheorghe Neaga un context polistilistic și cum anume abordează creația lui Bach – sunt întrebările la care am încercat să găsim răspunsuri.

Lucrarea pentru duetul de pianе *Bach for all times* de Gheorghe Neaga este un opus al secolului XX în sensul deplin al cuvântului, fapt ce se relevă în special în principiile de organizare a înălțimii sunetelor, folosirea tehnicilor componistice tipice muzicii sec.XX – cromatizarea sistemului tonal, lărgirea tonalității, utilizarea mijloacelor de dezvoltare polifonică, utilizarea principiului dodecafonic, sinteza dintre tonal și atonal etc.

Această creație, așa cum este enunțat în titlu – *Bach for all times*, vine cu un mesaj prin care imortalizează încă o dată geniul lui Bach. Compozitorul se adresează temelor bachiene inedite: *Invențiunea Nr. 8 pentru clavecin* și *Aria din Suita pentru orchestră (Uvertura) Nr.3 BWV 1068, in D-dur*. Gheorghe Neaga prezintă temele-citat în varianta lor originală, adresându-se doar fragmentelor incipiente ale temelor și respectând atât aspectul lor intonativ, cât și cel metro-ritmic.

Marele compozitor J.S. Bach a avut și continuă să aibă un impact deosebit atât asupra artei componistice, a celei interpretative, cât și a celei pedagogice. Datorită limbajului universal al muzicii, lucrările sale reprezintă adevărate antologii ce arhivează valorile general umane. Aceste constante ne permit să calificăm opera sa ca fiind în același timp muzicală și matematică, filosofică și mistică, laică și religioasă. Despre J.S. Bach putem afirma că nu doar însușează arhiva muzicală a trecutului, dar deschide și ferestre largi spre viitor. Creația lui Bach a influențat și creația clasicilor vienezi – Mozart, Beethoven. Acesta din urmă l-a numit pe Bach adevăratul părinte al armoniei, spunând că numele său nu este *Pârâu*, ci *Ocean*.

Cei mai mari compozitori ai secolului XIX – Schumann, Chopin, Brahms, Bruckner, Wagner, Liszt, Franck, corifeii muzicii ruse – Glinka, Rimski-Korsakov, Taneev – au venerat muzica lui Bach, care le-a fost o sursă permanentă de inspirație. Concepțiile sale au avut o influență importantă și asupra marilor maștri ai contemporaneității - Șostakovici, Reger, Hindemith, Honegger, Villa-Lobos etc.

Creația marelui titan al muzicii universale a renăscut și a devenit apreciată de întreaga lume datorită compozitorului F. Mendelssohn Bartholdy, care a descoperit, atât la propriu, cât și la figurat opera lui Bach. De altfel, creația marelui compozitor și-a pus amprenta și asupra lucrărilor lui Mendelssohn.

Un alt compozitor - R. Schumann - într-o scrisoare adresată profesorului său menționează faptul că, studiind *Clavecinul bine temperat* de Bach, care devenise pentru el o gimnastică de toate zilele, afirmă că „Bach a fost un om, un om adevărat. El nu a făcut nimic pe jumătate, el nu are nimic maladiv, totul pare scris de el pentru eternitate” [1, p. 88].

Reprezentanții Școlii noi vieneze menționează faptul că principiile tehnicii dodecafonice își au originea în muzica lui Bach. Schoenberg îl numește pe Bach primul său învățător. A. Webern subliniază tematizarea totală a facturii bachiene. În acest sens, el aduce ca exemplu *Arta Fugii*, unde toate fugile din acel ciclu sunt construite pe baza unei singure teme, care se modifică neîncetat.

Influența marelui compozitor asupra muzicii naționale este evidentă în creațiile religioase ale lui Gavriil Musicescu, Mihail Berezovschi, de asemenea în armoniile lui Ciprian Porumbescu sau George Enescu. Dacă ne referim asupra contextului muzical din Republica Moldova din ultimii 50 de ani, atunci considerăm că este important să analizăm prin prisma lui Bach lucrări precum *Miorița* de Tudor Chiriac, *Etimologicum Magnum Romanae* de Constantin Rusnac, *Partita* pentru nai și orchestră de Boris Dubosarski, *Partita* pentru pian op.21 de Valerii Sârohvatov, *Dies Irae* de Vladimir Beleaev, *Kyrie* de Dmitrii Chițenco, *Bachiana* de Ion Macovei și orchestrarea celebrei *Ciaccona* din *Partita* pentru vioară solo în re minor de Pavel Rivilis [1].

Exemplele menționate mai sus sunt o dovadă elocventă a influenței deosebite pe care a avut-o creația marelui compozitor J.S. Bach asupra generațiilor ce i-au urmat, ecourile muzicii sale fiind simțite până și în prezent. De aici vine și denumirea creației compozitorului Gheorghe Neaga, care a încercat să demonstreze în lucrarea *Bach for all times* că Bach este cu adevărat un compozitor a cărui muzică dăinuiește peste veacuri și este prezentă în toate timpurile.

În muzica contemporană, apelarea la materialul secolelor îndepărtate denotă existența unuia dintre curentele răspândite în muzica secolului XX, anticipate de prefixul „neo”. Neoclasicismul se manifestă ca parte componentă a mișcării antiromantice și antiimpresioniste împreună cu futurismul, urbanismul, fovismul, bruitismul, neoprimitivismul, neofolclorismul. Să ne amintim că neoclasicismul muzical a apărut la finele secolului XIX ca o reacție la avangarda muzicală, mereu în căutarea unor noi și revoluționare tehnici componistice, a unor efecte sonore șocante, zgomotoase, și avea drept scop revenirea la principiile clasicismului, dar și la cele ale unor epoci anterioare acestuia. Dacă în cazul lui Johannes Brahms – compozitor romantic – claritatea și echilibrul formei îl apropie de clasicismul vienez, în cel al lui Max Reger și Feruccio Busoni integrarea în neoclasicism se face prin apropierea voită și declarată de marile opere ale barocului, de reînvierea formelor acestuia, de polifonia lui Johann Sebastian Bach. În acest sens, muzica franceză este marcată de activitatea componistică a reprezentanților Grupului celor șase (din care făceau parte Georges Auric, Francis Poulenc, Arthur Honegger, Darius Milhaud), iar cea rusă de aceea a lui Igor Stravinski, Serghei Prokofiev, Dmitri Șostakovici, Aram Hacıaturian. Aceștia li se alătură românul George Enescu, germanul Carl Orff, ungarul Bela Bartók. În aceeași listă îl putem plasa și pe moldoveanul Gheorghe Neaga, lucrarea sa *Bach for all times* fiind un exemplu foarte elocvent în acest context.

Neoclasicismul s-a manifestat ca una dintre cele mai ponderabile tendințe estetico-stilistice în evoluția creației componistice moderne. Acest curent a demonstrat o mare putere de rezistență. Provenind din expresiile *Neue Klassizität*, *Junge Klassizität* introduse de F. Busoni, din *clasicismul nou* utilizat de H. Tiessen, termenul de neoclasicism s-a manifestat ca unul convențional și plurivalent începând cu A. Casella. Deși acest curent în sens direct presupune restaurarea și modernizarea modelelor clasiciste, practica artistică dovedește utilizarea mai frecventă a semnificației convenționale, axată mai întâi de toate pe „modelele” baroce, sau pe subiectele antice [2].

Abordarea neoclasicismului în lucrarea *Bach for all times* de Gheorghe Neaga reflectă tendința de cultivare a valorilor eterne aprobate de trecerea timpului care nu și-au pierdut actualitatea până în zilele de astăzi. Compozitorul se adresează la neoclasicism ca apelare la înaltele idei și mai puțin folosind însuși mijloacele de expresie baroce, punând accentul pe citatele bachiene. Mijloacele de expresie și de dezvoltare a materialului în lucrarea analizată sunt în mare parte apanaje ale componisticii contemporane.

Analizând funcțiile sintactică și semantică a citatelor bachiene în lucrarea lui Gh. Neaga am apelat la muzicologia rusă. “Introducerea în text a elementului străin, fie în formă de citat (în varianta absolută sau relativă), fie în formă de stilizare, reprezintă un procedeu tehnologic important și frecvent utilizat de către compozitorii contemporani” [3, p. 92]. Astfel, lucrarea *Bach for all times* se încadrează în rândul creațiilor componistice contemporane de o complexitate stilistică și semantică deosebită, deoarece mesajul semantic pe care îl conține tehnica introducerii citatului constă în exteriorizarea capacității textului muzical de a fi perceput la un nivel asociativ, dar nu ordinar, ci de gradul doi – asociațiile fiind bazate pe exemplele cunoscute ale trecutului muzical. Prin urmare „citatul servește drept un indice al anumitor coduri, module semantice existente deja în conștiința ascultătorului” [3, p. 93].

„Apelarea la cuvântul împrumutat, ca component al structurii multidimensionale, polifonice, este un procedeu complex. Citatul constituie un întreg arsenal de procedee, de diferită natură funcțională, în unele cazuri pornindu-se de la interferențe stilistice neînsemnate, latente, care se asimilează organic în contextul propus, în alte cazuri – ajungând la opoziții radicale, care formează de regulă și carcasul compoziției” [3, p. 92].

În cazul de față, în prezentarea temelor-citate din creația lui J.S. Bach poate fi desemnată o anumită opoziție – stilistică, tematică – în care se contrapune limbajul componistic împrumutat din secolul XVII cu cel contemporan.

Vorbind despre tendințele polistilistice în muzica contemporană considerăm necesar să menționăm faptul că ilustrul compozitor, care a abordat pe deplin această tehnică - A. Schnittke - divizează „două principii de bază – ***principiul citatului propriu-zis și principiul aluziei***, care se manifestă prin aluzii subtile ce se apropie de un oarecare citat, însă, totuși, nu-l exprimă” [4, p. 328]. În lucrarea lui Gh. Neaga întâlnim citatul propriu-zis prin care compozitorul direcționează atenția și modelează imaginația ascultătorului, asigurându-se de atingerea scopului – evocarea în memoria auditivă a sentimentelor create de audierea lucrării lui Bach.

Pentru a percepe sensul folosirii citatului nu este nevoie doar de a stabili proveniența lui, dar și de a afla de care procedee tehnice este reglementat și care este funcția lui în creația respectivă. Atât selectarea materialului primar, cât și definirea funcției lui în opera proprie și stabilirea normelor de dezvoltare a citatului, exprimă poziția și concepția artistică a compozitorului vis-a-vis de citat.

Muzicologul rus L. Krîlova deosebește două polarități conceptuale de atitudine a autorului față de sursa citată – ***sublimarea și anihilarea***. Prima sferă reprezintă un anume *simbol-ideal*, la care apelând artistul își exprimă recunoștința față de marele valori culturale, a doua reflectă multiplele cazuri de *parodiare ironizată* a temei străine. În lucrarea lui Gheorghe Neaga - *Bach for all times*, compozitorul ilustrează atitudinea de sublimare a valorilor culturale universale.

L. Krîlova definește următoarele funcții principalele ale citatului într-o lucrare muzicală: *dedicația, ilustrarea, citatul-epigraf, citatul ca scop culminativ* [3]. În cazul lucrării pe care o analizăm noi, compozitorul folosește cele două teme-citat, atribuindu-le fiecareia funcții proprii,

și anume: prima temă-citat (fragment din *Invențiunea Nr. 8*) are funcția de *dedicație* și *epigraf*, iar cea de a II-a (începutul *Ariei din Suita pentru orchestră Nr. 3 in D-dur*) reprezintă *dedicația*, dar îndeplinește funcția și de citat ca *scop culminativ*, întrucât ea apare în urma unei pregătiri sonore. În plus, tema-citat nr. 2 este una foarte cunoscută atât de profesioniști, cât și de amatori, tocmai de aceasta, considerăm că Gheorghe Neaga a mizat pe popularitatea ei și a expus-o în calitate de scop culminativ.

Motto-ul conceptual se află în strânsă unitate cu aspectul arhitectonic al creației, astfel, apariția fiecărui citat conturând și hotarele formei. Lucrarea *Bach for all times* este o creație monopartită, scrisă în forma tripartită complexă cu repriză, cu schema literală de tipul: A B A₁. Primă temă citat – fragment din *Invențiunea Nr. 8* de Bach - apare în părțile A, A₁, iar a doua temă – începutul *Ariei din Suita pentru orchestră Nr. 3 in D-dur* – sună în partea B.

În lucrarea *Bach for all times* remarcăm calitatea sintetică a stilului componistic a lui Gheorghe Neaga, în care se îmbină următoarele polarități: tradițional și novator, vechi și nou. Elementele tradiționale sunt prezentate prin trimiteri la module semantice și genuri concrete, tehnici componistice, construcții arhitectonice, principii de dezvoltare afirmate în timp, cum ar fi: polifonia imitativă și contrastantă, prezentarea temei în oglindă, elaborarea motivică (secvențarea temei-citat, îngroșarea facturii), etc. Elementul novator, însă, este prezent printr-un proces complex de interpătrundere intonativă, care transformă din interior formele și mijloacele de expresie obișnuite. Limbajul muzical al creației *Bach for all times* prezintă o sinteză organică a mai multor tehnici, răspândite în spațiul muzical contemporan: elemente ce țin de tehnica dodecafonică, tonalitatea cromatică etc. La nivel de dominantă stilistică în această lucrare se situează tehnica polistilistică.

Limbajul proaspăt, inedit, marcat de evocarea melodiilor arhicunoscute, străpunse de disonanțe stridente, impropriei epocii îndepărtate, dar pe deplin caracteristice muzicii contemporane este realizat anume datorită fuziunii și îmbinării organice a principiilor vechi cu cele noi. În acest sens, menționăm faptul că chiar din debutul lucrării, în partida pianului secund compozitorul utilizează un *ostinato* bazat pe principiul dodecafonic. Mai exact, compozitorul repetă timp de 8 măsuri o formulă melodică pregnantă, sunetele căreia fiind însumate prezintă exact cele 12 sunete ale gamei cromatice.

Interesant ni s-a părut faptul că compozitorul utilizează fragmentul *ostinato* doar atât cât în partida pianului I sună tema originală a lui Bach. Astfel, Gheorghe Neaga încadrează tema bachiană într-un limbaj contemporan, formând oarecum două linii sonore paralele.

Cele expuse mai sus ne permit să afirmăm că lucrarea *Bach for all times* de Gh. Neaga se încadrează în rândul creațiilor componistice contemporane de o complexitate stilistică și semantică deosebită, grație folosirii tehnicii polistilistice, care se manifestă în următoarele ipostaze:

a) Prima temă-citat ne introduce în atmosfera muzicii lui Bach (fragment din *Invențiunea Nr. 8*). Prezentând al doilea citat – începutul *Ariei din Suita pentru orchestră Nr. 3* – compozitorul îl integrează iscusit în limbajul deja existent. Modul de abordare a citatelor demonstrează în *Bach for all times* atitudinea de sublimare a valorilor culturale universale.

b) La nivel semantic iese în vileag capacitatea textului muzical de a fi perceput la un nivel asociativ complex – de gradul doi – asociațiile fiind bazate pe exemplele cunoscute ale trecutului muzical. În memoria asociativă a ascultătorului ele evocă sentimentele provocate de audierea lucrărilor respective. Fiind țesute într-un limbaj nou, temele devin augmentate în plan

semantic, își amplifică gradul de semnificație. Prin urmare, citatele apar în această lucrare ca un scop culminativ al dramaturgiei.

c) Se interpătrund organic funcțiile semantică și constructivă ale citatelor, ambele fiind direcționate spre integritatea dramaturgiei lucrării.

Prin abordarea contemporană a procedeelelor polifonice, principiului de *ostinato*, a formelor baroce (forma bipartită veche, perioada polifonică), dar și prin apelarea la materialul muzical al epocilor îndepărtate *Bach for all times* exprimă tendințele neoclasiche în creația compozitorului Gheorghe Neaga.

Referințe bibliografice

1. VARTIC, I. Tradiția Bachiană în arta muzicală a secolelor XVIII-XIX. **In:** *Artă și educație artistică: Revistă de cultură, știință și practică educațională*. 2008, nr. 2/3 (8/9), p. 83-91.
2. AXIONOV, V. Reflecții asupra neoclasicismului în muzică. **In:** *Învățământul artistic – dimensiuni culturale*. Conferința de totalizare a activității științifico-didactice a pedagogilor și doctoranzilor. Ed. a V-a. Chișinău, 2005, p. 3-10.
3. КРЫЛОВА, Л. Функции цитаты в музыкальном тексте. **В:** *Советская музыка*. 1975, № 8, с. 92-97.
4. ШНИТКЕ, А. Полистилистические тенденции в современной музыке. **В:** ХОЛОПОВА, В.; ЧИГАРЁВА, Е. *Альфред Шнитке: Очерк жизни и творчества*. Москва, 1990.